

НАУЧНО ИСТРАЖИВАЊЕ МОРА У ЕПИКОНТИНЕНТАЛНОМ ПОЈАСУ И ИСКЉУЧИВОЈ ЕКОНОМСКОЈ ЗОНИ

У ткиву Дела XIII Конвенције о праву мора из 1982. године који је посвећен научном истраживању мора, посебну пажњу теорије међународног права изазвало је питање научног истраживања у епиконтиненталном појасу и искључивој економској зони.¹⁾

Разлоге таквог интересовања можемо, грубо узевши, приписати двама моментима. С једне стране, и епиконтинентални појас и искључива економска зона изражавају један нови однос према мору — оно је престало бити само медиум који физички раздваја или спаја народе и континенте, већ је, како у мисаоним пројекцијама тако и у практичној делатности, постало извор непроцењивих богатстава без којих је тешко замислити не само напредак већ и голи опстанак човечанства. Такав однос према мору неумољиво промовише и посебан статус научног истраживања мора. С друге стране, пак, оба ова појаса имају једну јаку тачку везивања-по својој правној природи спадају у средишњи сегмент трихотомне структуре међународног права мора²⁾ — у коме се, због његове хибридне природе, на посебно оштар начин изражава онај за право мора готово природни сукоб интереса између малих и нејаких држава, на једној страни, и великих, технолошки развијених држава, на другој.

¹ Види, О. Freymond, *La Statut de la recherche scientifique marine en droit international*, 1978; А. Н. А. Soona, *Marine scientific research and the Law of the Sea*, 1982; А. F. Vysotsky, *Freedom of scientific research in the world oceans*, *Georgia Journal of International and Comparative Law*, 1978; С. Аврамов, М. Крећа, *Међународно јавно право*, 1989; В. Војте, *Правни режим научног истраживања мора*, *Приноси за поредбено проучавање права и међународно право*, *Ново право мора*, 1982; L. Carlisch, J. Piccard, *The Legal regime of marine scientific research and the Third United Nations Conference on the Law of the Sea*, *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht* 1978, vol. 38; L. J. Boucher, *The legal regime of scientific research on the Sea Bed*, *Proceedings of the Symposium on the International Regime of Sea-bed*, ed. by Sztucki, 1970; E. D. Brown, *Freedom of Scientific Research and the Legal regime of Hydrospace*, *Indian Journal of International Law*, 1969, vol. 9; B. Oxman, *The Third United Nations Conference of the Law of the Sea: The New York Session*, *American Journal of International Law*, 1978, vol. 72.

² в. М. Крећа, *Неколико напомена о правној природи међународног права мора*, *Југословенска ревија за међународно право* 3/1987.

1. Женевска конвенција о епиконтиненталном појасу и научно истраживање мора

Члан 2. Женевске конвенције о епиконтиненталном појасу стимулише:

„Обална држава врши над епиконтиненталном појасу суверена права ради његовог истраживања и искоришћавања његових природних богатстава”.

То значи, да државе, институције или појединци морају тражити од обалне државе дозволу за вршење научног истраживања у епиконтиненталном појасу, и ако је не добију не могу се бавити тим активностима. У ставу 2. члана 5. Конвенције то је и изричито стимулисано: „За сва истраживања која се тичу епиконтиненталног појаса и онде где се врше, треба добити пристанак обалне државе.”

Имајући у виду да се изнад епиконтиненталног појаса налази отворено море, које представља *res communis omnium*, права обалне државе над епиконтиненталним појасом не дирају у правни положај овога дела мора, ни ваздушног простора изнад тих вода. Ово је *expressis verbis* истакнуто у члану 3. Конвенције о епиконтиненталном појасу, а последице таквог стања ствари су елабориране на негативан начин у ставу 1. члана 5. Конвенције. Тамо стоји да „Истраживање епиконтиненталног појаса и искоришћавање његових природних богатстава не сме имати за последицу неоправдано ометање пловидбе, риболова или очување биолошких богатстава мора, нити сме ометати основна океанографска или друга научна истраживања која се врше са намером да се објаве њихови резултати”.

Ако, пак, као што је речено, нека друга држава, институција или појединац желе да врше научно истраживање овог појаса, дозволу за та истраживања мора дати обална држава. Имајући у виду члан 2. на основу кога „обална држава врши суверена права над епиконтиненталном појасу ради његовог истраживања...”, требало би да дозвола представља дискреционо право обалне државе у чије се вршење треће државе или други међународни субјекти не би требало да упуштају осим ако не желе да се мешају у сувереност и искључиву надлежност других држава што је забрањено ставом 7. члана 2. Повеље Уједињених нација. У ставу 8. члана 5. Конвенције о епиконтиненталном појасу, се, међутим, знатно одступа од логике уграђене у члан 2. и прву реченицу става 8. члана 5. Конвенције пошто у њој неочекивано налазимо одредбу којом се делимично дерогирају претходно утврђена права обалне државе. Тај део става 8. члана 5. гласи: „Ипак, обална држава нормално неће ускратити свој пристанак ако захтев поднесе нека квалификована установа ради чисто научног истраживања о физичким или биолошким особеностима епиконтиненталног појаса, али уз услов да обална држава има право, ако то жели, да суделује или буде заступљена у истраживањима и да се у сваком случају резултати истраживања објаве”. На први поглед неочекивана формулација добија прави смисао тек анализом *travaux préparatoires* и констатацијом да је ово одступање, у ствари, уступак држа-

вама које су се упорно бориле против уношења одредбе о потреби сагласности обалне државе за вршење истраживања у епиконтиненталном појасу.³⁾

Али то није једина контроверза у вези са ставовима 1. и 8. члана 5. Конвенције о епиконтиненталном појасу. Недоумице изазивају појам „основних океанографских” и „других научних истраживања”, формулација „да се објаве њихови резултати” у ставу 1. као и изрази „онде се врше”, „нормално неће ускратити свој пристанак” и „квалификована установа” у ставу 8. члана 5.

О „основним (фундаменталним) океанографским” истраживањима већ је било речи у делу који се односи на дефинисање научног истраживања мора⁴⁾ овога пута се због тога задржавамо на разматрању овога израза у контексту става 1. члана 5. Конвенције о епиконтиненталном појасу. У вези са тим односом намеће се неколико питања. Најпре, истраживање епиконтиненталног појаса и искоришћавање његових природних богатстава не сме за исход имати „неоправдано ометање” (*unjustifiable interference; de gêner d'une manière injustifiable*) пловидбе, риболова или очувања биолошких богатстава мора, а кад је реч о ометању основних океанографских или других научних истраживања која се врше са намером да се објаве њихови резултати, придев „неоправдан” се не појављује. Значи ли то да су основна океанографска истраживања потпуно слободна и да због тога не смеју бити ометана било оправдано или неоправдано, док пловидба, риболов или очување биолошких богатстава мора а *contrario* могу бити ометана из оправданих разлога. *Travaux préparatoires* Конвенције не дају доказа у прилог таквом тумачењу.⁵⁾ Смисао ове одредбе изгледа треба тражити у давању могућности обалној држави да се користи својим сувереним правима признатим у члану 2. уз истовремено поштовање свих слобода отвореног мора које се налази изнад епиконтиненталног појаса. Или, другачије речено, забраном ометања фундаменталних научних истраживања ваља схватити као забрану директног ометања од стране обалне државе поступцима као што су, *exempli causa*, наметање ограничења страним држављанима у погледу вршења таквих истраживања. Насупрот томе, забрана ометања пловидбе и риболова подразумева првенствено забрану физичког ометања таквих активности — физичког ометања које произилази из испитивања и искоришћавања природних богатстава епиконтиненталног појаса (нап. инсталацијама за дубокоморско рударење,⁶⁾). Ако би забрана ометања пловидбе, риболова и очувања биолошких богатстава мора била апсолутна, онда обалне државе не би могле ни да истражују ни да искоришћавају природна богатства из овог појаса пошто би изградњом постројења за истраживање и искоришћавање свакако ометала пловидбу, риболов или очување биолошких богатстава. Да

³ United Nations Conference on the Law of the Sea, Off, Records, vol. 6, pp. 102-103. 105-106.

⁴ в. М. Крећа, Право мора-Научно истраживање мора и пренос поморске технологије—, 1990, стр. 73-79.

⁵ O. Freymond, *op. cit.*, p. 59.

⁶ A.N.A. Soons, *op. cit.*, p. 67.

би се те две ствари помириле унете су речи „неоправдано омета” како би се истакло право обалне државе признато у ставу 1. члана 2. Конвенције о епиконтиненталном појасу. Исти израз изостављен је касније у погледу фундаменталних океанографских истраживања или других научних истраживања да би се нагласила потреба за овим истраживањима и да их обална држава не би спречавала. Другим речима, обална држава не може да спречава вршење фундаменталних научних истраживања на отвореном мору, а ако је реч о истраживању епиконтиненталног појаса онда се примењује став 8. члана 5. Конвенције о епиконтиненталном појасу. Речи „друга научна истраживања” иза океанографских убачене су на предлог данског делегата да би се удовољило захтеву холандског представника на поред фундаменталних океанографских истраживања буду обухваћена и друга веома значајна истраживања као што су она биолошка и метеоролошке природе.⁷⁾ Показало се, међутим, да је то непотребно пошто су и те активности обухваћене фундаменталним океанографским истраживањима о чему сведочи мишљење М. В. Schaeter-а, стучњака кога је Секретаријат Уједињених нација позвао на захтев Данске да у вези с тим питањем пружи објашњење.⁸⁾

Широке оквири формулације „неоправдано ометање” тешко је попунити конкретном садржином на основу текста Конвенције о епиконтиненталном појасу, а ни у *travaux préparatoires* не налазимо доказе у прилог неког конкретнијег одређења с обзиром на одсуство прецизнијих објашњења ове формулације на самој конференцији.⁹⁾ Због тога тек истраживање праксе у овој области може бацити више светлости на садржај ове формулације.

Израз „с намером да се објаве њихови резултати”¹⁰⁾ само је еуфемизам којим се желело одстрањивање делатности супротних интереса обалне државе, пре свега њеној безбедности. Обалне, особито неразвијене земље, желеле су да се на тај начин обезбеле од шпијунажа под маском научног истраживања, и као што рече један писац: „Нико није изговорио реч „научна шпијунажа”, али је она била у мислима многих.”¹¹⁾

Као што је поменуто, у ставу 8. члана 5. Конвенције о епиконтиненталном појасу налазимо на недовољно јасне изразе и формулације. Почећемо од израза „и онде се врше” у првој реченици става 8. члана 5. Та реченица гласи: „Сагласност обалне државе треба добити за сва истраживања која се тичу епиконтиненталног појаса и онде се врше” Израз „која се тичу епиконтиненталног појаса и онде се врше” (*concerning the continental shelf and undertaken there; recherche touchant le plateau continental, enterprisé sur place*) може бити тумачен на више начина.

⁷ United Nations Conference on the Law of the Sea, Off. Records, vol. 6, p. 99.

⁸ *ibidem*, vol. 4, pp. 106-107; види о томе, A.H.A. Soons, *op. cit.*, p. 421; O. Freymond, *op. cit.*, p. 37.

⁹ O. Freymond, *op. cit.*, p. 60.

¹⁰ Andrassy сматра да је довољно да постоји претпоставка намере за објављивање резултата. J. Andrassy, Још нешто о члану 5. Конвенције о епиконтиненталном појасу, Зборник Правног факултета у Загребу, 1-2/1972, стр. 61-63.

¹¹ O. de Ferron, *Le droit international de la mer*, 1960, II, p. 219.

У теорији међународног права поменуто реченица се различито тумачи.¹²⁾ У основи тих разлика је, када је о самом тумачењу реч, квалификација израза „истраживања која се тичу епиконтиненталног појаса” и израза „и онде се врше” као јединственог услова (конјуктивно) или као два посебна услова (дисјунктивно). Они који ове изразе тумаче конјуктивно стоје на становишту да је пристанак обалне државе услов за вршење било ког истраживања које се односи на епиконтинентални појас а подразумевају оперативну физичку везу са морским дном или подземљем (као примера ради, бушења).¹³⁾ Ако се, пак, наведени изрази тумаче дисјунктивно „онда би пристанак требало тражити не само за она истраживања која се врше на епиконтиненталном појасу, него и за она која се тичу епиконтиненталног појаса, па макар се не вршила у додиру с њиме”.¹⁴⁾ Другим речима, повлачи се разлика између истраживања која се тичу епиконтиненталног појаса без обзира где се предузимају и истраживања која се одликују физичким контактом са епиконтиненталним појасом, али се на њега не односе.¹⁵⁾ За прва истраживања би важио систем пристанка обалне државе, док би се друга предузимала слободно под условом да не ометају вршење сувереног права обалне државе на истраживање и искоришћавање природних богатстава епиконтиненталног појаса. То су основне премисе у тумачењу уводне реченице става 8. члана 5. Конвенције о епиконтиненталном појасу од којих се мање или више одступа зависно од тога коме се од супротстављених интереса даје предност интересу обалне државе да заштити своје легитимне интересе у епиконтиненталном појасу или интересу слободног научног истраживања мора.

Да бисмо пронашли чврст ослонац за тумачење поменутог израза, мораћемо поново да посегнемо за историјским тумачењем. У тексту који је четврти Комитет доставио привременом Комитету Конференције (Provisional Committee; Comité provisoire) израз „undertaken there; enterprisé sur place” није постојао, а уместо сва истраживања „која се тичу епиконтиненталног појаса” био је употребљен израз „у епиконтиненталном појасу”. Имајући то у виду може се закључити да су учесници друге Конференције о праву мора желели да прошире поље истраживања и на делатности којима се не захвата непосредно и физички у епиконтинентални појас с обзиром да се истраживања могу вршити и низом поступака за чије обављање није потребно постављање инсталација у овом појасу. Јасно је, такође, да се тиме није желело укидање могућности истраживања и физички контакт са морским дном и његовим подземљем у оквиру граница епиконтиненталног појаса. Да ли због оваквог схватања одредбе треба одвајати правну судбину првих истраживања од других? Ако бисмо то

¹² O. Freymond, *op. cit.*, p. 63; L. J. Bouchez, *op. cit.*, pp. 600-601; E. D. Brown, *op. cit.*, pp. 355-356; McDougal, Burke, A public order of the oceans: A contemporary international law of the sea, 1962, pp. 722-723; A.H.A. Soons, *op. cit.*, pp. 68, 70-72; J. Andrassy, *op. cit.*, str. 62-63; O. de Ferron, *op. cit.*, p. 220.

¹³ E. D. Brown *op. cit.*, pp. 355-356; Mc Dougal, Burke, *op. cit.*, pp. 722-723.

¹⁴ J. Andrassy, *op. cit.*, str. 63.

¹⁵ L. J. Bouchez, *op. cit.*, p. 600.

учинили, а на основу граматичког тумачења за то има места (у француском тексту те две могућности одвојене су зарезом, а у енглеском повезане су свезом „и”), дошли бисмо до закључка да обална држава може да даје или *не даје* сагласност за постављање инсталација у отвореном мору, пошто је, у ствари, читав стуб воде изнад епиконтиненталног појаса део отвореног мора, а на то, као што је познато, свака држава има право на основу принципа слободе мора. Томе се може приговорити да инсталације немају физички контакт са епиконтиненталним појасом, али да су постављене баш ради његовог истраживања, па је због тога потребна сагласност обалне државе. С тога нам се чини да ће о томе одлучивати надлежни органи *ad casum*, што значи, да начелно гледано, за постављање инсталација у стубу воде изнад епиконтиненталног појаса држава заинтересована за научно истраживање самог воденог стуба, не мора тражити дозволу обалне државе. Остаје, дакле, једино могућност истраживања епиконтиненталног појаса уз непосредни физички контакт са морским дном и подземљем у оквиру граница епиконтиненталног појаса, или истраживање епиконтиненталног појаса без непосредног физичког контакта, за чије се научно истраживање мора тражити дозвола од обалне државе, а њено је дискреционо право да ли дозволу дати или ускратити.

На то се, међутим, одмах надовезује наредна реченица става 8. члана 5. Конвенције о епиконтиненталном појасу у складу са којом „обална држава нормално неће ускратити свој пристанак ако захтев поднесе нека квалификована установа ради чисто научног истраживања о физичким или биолошким особеностима епиконтиненталног појаса...” Анализа ове формулације указује на барем два нејасна израза: шта подразумевати под термином „нормално”¹⁶) и које су то „квалификоване установе” за чисто научно истраживање?

Израз „нормално” свакако представља уступак земљама које су се залагале за потпуну слободу истраживања, као усталом и читав тај део става 8. члана 5. Конвенције о епиконтиненталном појасу. Но, поменути израз иде и у корист обалних држава пошто због неодређености може бити тумачен на различите начине. Ако ствари посматрамо са становишта смисла целе реченице у којој је употребљен израз „нормално” проистиче закључак да научно истраживање о физичким или биолошким особеностима епиконтиненталног појаса које врше квалификоване установе представља изузетак од правила о слободној, дискреционој обалној држави, о томе ком ће дати дозволу за истраживање. Но и овај изузетак је релативне природе, јер не представља обавезу за обалну државу него само сугестију да се у тим случајевима дозвола изда. С обзиром да одлуку о томе доноси обална држава а да Конвенција о епиконтиненталном појасу из 1958. године не садржи систем обавезног решавања спорова, то, уколико држава није ни потписница Факултативног протокола о по-

¹⁶ О тумачењу овог израза, v. Oxman, The Third United Nations Conference on the Law of the Sea: The New York Session, American Journal of International Law, 1978, vol. 72, pp. 76 *et passim*.

тписивању у области обавезног решавања спорова, има пуну власт да израз „нормално“ протумачи како јој то одговара у конкретној ситуацији,¹⁷) што у крајњој линији значи да од ње зависи да ли ће уопште дозволити научно истраживање у свом епиконтиненталном појасу?¹⁸)

Без обзира на постојање ове могућности, коју треба сагледавати искључиво у светлости испуњења претходних услова — непостојања система обавезног решавања спорова, непотписивања Факултативног протокола у области обавезног решавања спорова — обална држава би на основу сугестије из става 8. члана 5. требала да изда дозволу за истраживања изричито наведена у овом ставу. Израз „нормално“ у том контексту треба схватити „ако не постоје посебни разлози“ да се дозвола не изда. Ти разлози могу бити следећи: организација која тражи дозволу раније се бавила истраживањима у том делу мора без добијене дозволе од обалне државе, или је дозволу добила али се није придржавала пројекта о истраживању; обална држава сматра неприхватљивом по своју безбедност или из других разлога објављивања података добијених на основу извршених истраживања.¹⁹ Поред ових суштинских, материјалних, дозвола се може ускратити и из формалних разлога, рецимо, због тога што молба није поднета у року који омогућава подробно разматрање истраживачког пројекта. Истраживање унутрашње регулативе држава казује да тај рок није истоветан и креће се од 30 дана у законодавству Норвешке до 6 месеци у Италији. Највећи број држава наводи рок од најмање 60 дана.²⁰) Само по себи разуме да разлози које смо навели нису лимитативни већ дати *exempli causa*, тако да и многи други разлози од значаја за обалну државу могу бити узети у обзир приликом одбијања издавања дозволе.

Тумачење услова наведеног у ставу 8. члана 5. на основу кога обална држава нормално неће ускратити свој пристанак ако захтев поднесе нека „квалификована установа“ такође зависи од дискреционе оцене обалне државе. Анализа разлога на којима су се темељила одбијања обалних држава да дозволе научно истраживање мора јасно показују сву сложеност попуњавања широких оквира става 8. члана 5. Конвенције о епиконтиненталном појасу конкретном садржином.

Одбијање извесних захтева заснивало се на разлоге да брод који тражи дозволу за истраживање не представља квалификовану установу која има за циљ предузимање чистих научних истраживања с обзиром да је у питању војни брод или одбијање издавања дозволе без навођења разлога за негативну одлуку. Понекад су формални ра-

¹⁷ Има писаца који сматрају да у погледу научног истраживања мора у епиконтиненталном појасу обална држава практично има иста овлашћења као и у територијалном мору. — G. Freiherr von Welck, *Zur Kodifizierung des Internationalen Recht der Meereresforschung auf der III Seerechtskonferenz Die öffentliche Veregaltung*, 1976, S. 182.

¹⁸ У том смислу, L. Caflisch, J. Piccard, *op. cit.*, p. 864; J. Andrassy, *op. cit.*, str. 63.

¹⁹ A. H. A. Soons, *op. cit.*, p. 430.

²⁰ *Ibidem.*

злози истицани као основ за ускраћивање дозволе, рецимо, да је нотификација касно упућена, односно да није поднета у року који је прописан правом обалне државе. Често су разлози за негативан одговор поткрепљени и сумњама да ће се брод бавити прикушљањем података од користи за индустрију или конкретно за експлоатацију нафте.²¹⁾

2. Међународно обичајно право и научно истраживање мора у епиконтиненталном појасу

Женевска конвенција о епиконтиненталном појасу представља вишестрани међународни уговор. Дејство њених одредаба простире се, *prima facie*, само на државе које су ратификацијом или приступањем обавезале на њену примену у складу са општим правилом *pacta tertiis nec nocent nec prosunt*. Да ли се такво дејство односи на све одредбе Конвенције или неке међу њима делују *erga omnes*?

Као уговорна правила одредбе Конвенције би могле деловати *erga omnes* само у случају ако представљају правила *corpus iuris cogens*-а. Анализа Конвенције сугерише закључак да извесне одредбе заслужују такву квалификацију. Сврха предмета о коме расправљамо не допушта неко дубље истраживање те врсте, али је, примера ради, когентног карактера одредба члана 3. која каже да права државе над епиконтиненталним појасом не дирају у правни статус отвореног мора вода изнад тог појаса. Или одредба члана 2. става 3. која иде за тим да права обалне државе над епиконтиненталним појасом конституише *ipso facto* и *ab initio* независно од окупације или било какве изричите прокламације. Но, тиме није дат потпун одговор на питање да ли нека правила садржана у Конвенцији делују *erga omnes*, и то због тога што је још потребно видети да ли су та правила изворно уговорна или представљају само уговорни израз обичајних правних правила. Преовлађује схватање²²⁾ да је епиконтинентални појас као облик специјалне надлежности обалне државе над природним богатствима која леже на дну и подземље отвореног мора уз територијално море, дубоко укорењен у праксу и да се Женевска конвенција о епиконтиненталном појасу сучила са већ формираним стањем ствари.

Овако схватање налази подршку и у јуриспруденцији Међународног суда правде. Од интереса је пресуда коју је Суд донео у поводу спора око епиконтиненталног појаса у Северном мору из 1969. године. Иако *status versiae et controversiae* није била природа одредбе Конвенције о епиконтиненталном појасу већ његово разграничење, дакле став 2. члана 6. Конвенције, Међународни суд правде се на појединим местима у изреци изјашњавао и о обичајноправној односно уговорној природи других одредаба Конвенције. Тако, примера ради,

²¹ Подробно о овим разлозима уз навођење конкретних примера: O. Frymond, *op. cit.*, pp. 65-67; A. H. A. Soons, *op. cit.*, p. 431; J. Kildow, Nature of the present restrictions on oceanic research, in *Freedom of Oceanic Research* (ed. Wooster, Warren), New York, 1973, p. 16).

Суд је био мишљења да чланови 2. и 3. представљају израз обичајног права,²³) што *inter alia*, значи да се право обалне државе да врши суверена права у епиконтиненталном појасу ради истраживања и искоришћавања његових богатстава сматра обичајним правилом. У подршку таквој квалификацији Суд се не ослања на ставове 1. и 8. члана 5. Конвенције из 1958. године.²⁴ Из тога следи закључак да се чл. 2 Конвенције примењује на све државе, да делује *erga omnes*, док став 1. (осим појединих делова) и став 8. чл. 5. обавезују само стране уговорнице Конвенције; за државе које нису ратификовале Конвенцију нити јој приступиле, као и у односима између њих и држава које то нису, Конвенција се не примењује, али и њих обавезују одредбе које представљају међународно обичајно право.

3. Услови за научно истраживање мора у епиконтиненталном појасу и искључивој економској зони на основу Конвенције из 1982. год.

У расправама о проширењу власти на мору кроз установљење искључиве економске зоне, предмет пажње увек су била и научна истраживања у овом морском појасу. На конференцији одржаној у Санто Домингу, латинскоамеричке земље сложиле су се да јурисдикцију над овим истраживањима треба признати обалним државама што је изражено и у Декларацији усвојеној на овом скупу јуна месеца 1972. године. У њој се потврђује да „обална држава има обавезу да унапређује и право да уређује научна истраживања у партимонијалном мору.”²⁵ Сличан закључак су усвојиле и чланице Организације афричког јединства у Декларацији посвећеној праву усвојеној у Адис Абеби. У њој се инсистира на томе да „научна истраживања у територијалном мору и искључивој економској зони могу бити предузета само уз пристанак заинтересоване обалне државе”.²⁶ На конференцији шефова држава и влада несврстаних земаља овакви захтеви су наишли јаку политичку подршку.²⁷)

Све то показује са коликом су озбиљношћу извесне земље приступили решавању питања правног уређења научног истраживања мора у искључивој економској зони и другим деловима мора. На трећој Конференцији о праву мора основни стратешки правци активности су остали неокрњени. Већина земаља трећег света била је за конституисање искључиве економске зоне и при томе се залагале да се за научна истраживања мора добити сагласност обалне државе.²⁸)

²³ International Court of Justice Reports 1969, p. 39.

²⁴ *ibidem*.

²⁵ Doc. A/AC. 138/80, од 26. јула 1972.

²⁶ Doc. A/AC. 138/89, од 2. јула 1973.

²⁷ в. Несврстаност у савременом свијету — документи — 1979. стр. 740-741; 746, 912-913.

²⁸ Doc. A/CONF. 63/C. 3/L. 9 art. 4; Doc A/CONF. 62/C. 3/L. 13, art. 2 (b); Doc. A/CONF. 62/C. 3/L. 13/Rev. 2, art. 2 (b); United Nations, Third Conference on the Law of the Sea, Off. records, vol. 2, pp. 204, 231; О дискусијама које су вођене на Конференцији, Б. Бранковић, *op. cit.*, стр. 105-110.

Томе су се успротивиле друге земље, међу којима су већину чиниле развијене државе. Своје противљење темељиле су на неколико основних аргумената: проширење јурисдикције обалних држава и на област научног истраживања мора негативно ће утицати на проширење сазнања о океану, а ако неразвијене обалне државе сматрају да ће се та истраживања одразити на њихову безбедност или друге интересе, резултати истраживања ће бити објављивани тако да се њима могу користити све чланице међународне заједнице, између осталог и држава без излаза на море као и оне у неповољном географском положају.²⁹⁾

Постигнути компромис сведочи о суштинском прихватању предлога прве групе земаља, а под правни режим научних истраживања у искључивој економској зони подведена су, у основи, и истраживања у епиконтиненталном појасу. Тај компромис своју теоријску основу налази у хибридној, *sui generis* конструкцији искључиве економске зоне која представља комбинацију режима територијалног мора и режима отвореног мора и режима отвореног мога. Наиме, поред суверених права и јурисдикција која су призната обалној држави режим искључиве економске зоне одликују и ограничења заснована у корист трећих држава и то како она која деривирају из општег принципа слободе мора тако и она заснована на солидарности и идеји новог међународног економског поретка.³⁰⁾

У ткиву Конвенције из 1982. није повучена јасна демаркација она линија између правног режима у искључивој економској зони и оног који важи у епиконтиненталном појасу. Ови се режими преплићу по самој природи ствари. Као што је истакао Међународни суд правде у спору између Малте и Либијске Цамахирије „мада може бити епиконтиненталног појаса тамо где нема искључиве економске зоне, не може постојати искључива економска зона без одговарајућег епиконтиненталног појаса”.³¹⁾

Окосницу правног режима научног истраживања мора у искључивој економској зони и епиконтиненталном појасу чини члан 246. Конвенције из 1982. године, на основу кога обалне државе имају јурисдикцију у погледу научног истраживања у својој искључивој економској зони и епиконтиненталном појасу. У остваривању те јурисдикције обалне државе имају право уређивати, одобравати и обављати научно истраживање мора.³²⁾ Уколико нека друга држава,

²⁹ Doc. A/CONF. 62/C. 2/L. 19; Doc. A/CONF. 62/L. 28. И у теорији се критикује решење Конвенције о режиму научног истраживања у искључивој економској зони. У томе предњаче писци из развијених земаља. За Vysotskog тај режим води ка изузимању „огромних морских пространа која чине око 40% светских океана од слободног коришћења од стране државе за сврхе мирољубивог научног истраживања и резултира установљењем једног рестриктивног правног поретка”. Е. Ф. Vysotsky, *op. cit.*, pp. 33-35; Слично, R. Baxter, *op. cit.*, p. 34.

³⁰ С. Аврамов, М. Крећа, *op. cit.*, стр. 83-84.

³¹ International Court of Justice Reports 1985, par. 34.

³² Члан 56. Конвенције.

надлежна међународна организација или појединац жели да се бави тим активностима у поменутиим морским појасевима морају имати сагласност обалне државе,³³⁾ у процедури коју обална држава уређује својим унутрашњим правом.

Анализа дела Конвенције из 1982. године, посвећеног научном истраживању у искључивој економској зони и епиконтиненталном појасу, указује на постојање три врсте сагласности које одговарају трима врстама активности у области научног истраживања мора. Ови различити облици сагласности перфектно изражавају један производњени систем пристанка (тзв. consent system), јер одредбе члана 246. Конвенције, изузимајући ставове 1. и 2. поменутог члана, празне...“ чисти консент режим...“³⁴⁾

Прва врста сагласности, према извесним писцима,³⁵⁾ дискреционе је природе, тако да је обална држава може ускратити другој држави или надлежној међународној организацији. У ставу 5. члана 246. то је изричито истакнуто: „... обалне државе могу на основу своје слободне оцене ускратити свој пристанак за обављање пројекта научног истраживања мора другој држави или надлежној међународној организацији у искључивој економској зони или на епиконтиненталном појасу...“ При томе су наведени случајеви када то може бити учињено:

- а) ако пројекат научног истраживања има непосредно значење за истраживање и искоришћавање природних богатстава, било живих или неживих;
- б) ако пројекат предвиђа бушење у епиконтиненталном појасу, употребу експлозива или уношење штетних материја у морску средину;
- ц) ако пројекат предвиђа изградњу, рад или употребу вештачких острва, уређаја и направа наведених у члановима 60. и 80. Конвенције;³⁶⁾
- д) ако пројекат садржи обавештење, саопштено на основу члана 248. о карактеру и циљевима пројекта, које је нетачно, или ако истраживачка држава или надлежна међународна организација има неизвршене обавезе према обалној држави из ранијег пројекта (став 5. члана 246. Конвенције).

Поставља се питање да ли је наведено набрајање лимитативно или *exempli causa*? На основу граматичког тумачења става 5. члана 246. могао би се извући закључак да је реч о лимитативном набраја-

³³ Члан 246 (2) Конвенције. У том правцу иде и пракса држава. Рецимо наш Закон о обалном мору и епиконтиненталном појасу СФРЈ (1987.) предвиђа да се „истраживање и искоришћавање“ природних богатстава епиконтиненталног посаја СФРЈ... могу се обављати уз услове предвиђене Законом и прописима донетим на основу Закона“ — „Сл. лист СФРЈ“ бр. 49/1987.

³⁴ В. Vohte, *op. cit.*, стр. 249.

³⁵ Т. Treves, Principe du consentement et nouveau regime juridique de le recherche scientifique marine, in *Le nouveau droit international de la mer*, 1983. р. 274; Правило да обална држава на основу става 5. члана 246. има „дискреционо власт“ изричито се помиње и у ставу 6. истог члана.

³⁶ Члан 60 Конвенције.

њу, што би значило да једино у наведеним случајевима обална држава може ускратити пристанак за научно истраживање мора у својој искључивој економској зони или епиконтиненталном појасу. На лимитативност поменутог набрајања упућује недостатак изричите одредбе којом би се указивало да се, поред наведених, сагласност може добити и у другим случајевима. Поред тога, таквом тумачењу иде у прилог и одсуство стандардних израза којима се указује на набрајање примера ради, као што су изрази „између осталог”, „нарочито”, или скраћенице које се у таквим приликама употребљавају (итд. и други, и сл.). Ако се, међутим, дискреционо одлучивање своди само на побројане случајеве, поставља се питање стварне дискреционости у одлучивању, пошто је обална држава унапред везана тачно одређеним условима у којима, у ствари, мора дати пристанак. Ако дискреционо право схватимо као „право невезаног одлучивања, мотивираног једино аргументима властитог избора и коначне властите оцјене”,³⁷ онда се ова врста сагласности свакако не би могла подвести под појмом дискреционе сагласности *stricto sensu*. На то упућују и став 6. члана 246. којим се делимично дерогира право и става 5 (а) члана 246. На основу одредбе овог става, као што смо видели обална држава може ускратити сагласност на пројекат који непосредно утиче на истраживање и искоришћавање природних богатстава било живих или неживих. Став 6. истог члана домањај поменутог става 5. (а) своди само на епиконтинентални појас који се протеже у ширини до 200 наутичких миља, с обзиром да изван тог појаса обална држава не може да врши своју „дискрециону власт”, осим ако поједина подручја појаса изван 200 наутичких миља није јавно прогласила за подручја у којима се обављају или ће почети обављати у разумном временском року радове ради искоришћавања или исцрпне истраживачке активности. О проглашењу подручја обалне државе дају примерно обавештење, али нису у правној обавези да дају и појединости у вези са активностима које намеравају предузети.

Према томе, ради се о дискреционом праву у ограниченем смислу, тј. дискреционо право обалне државе се своди на одлуку да ли ће дати или ускратити пристанак након што је претходно утврђено да конкретно истраживање долази под удар става 5. члана 245. Конвенције. Другим речима, обална држава не би могла протегнути своје дискреционо право и на саму квалификацију истраживања у смислу да ли оно долази под домањај става 5 јер се таква квалификација даје на основу објективних чињеница.³⁸)

Поред ове недоумице, изгледа да ће на различита тумачења наићи и израз „непосредан утицај на истраживање и искоришћава-

³⁷ V. Ibler, Рјечник међународног јавног права, 1972. стр. 61.

³⁸ У том смислу, А. Н. А. Soons, *op. cit.*, p. 170; L. Caflisch, J. Piccard, *op. cit.*, 877; Contra, А. А. Yusuf, Toward a new legal framework for marine research: Coastal state consent and international coordination, *Virginia Journal of International Law*, 1979, p. 418 — за кога је дискреционо право потпуно, а подставови (а-д) члана 5. наведени *exempti causa*.

ње природних богатстава ...” из става 5 (а) члана 246.³⁹⁾ Рационални основ тих различитих тумачења је непостојање егзактног критеријума за разликовање фундаменталних и примењених истраживања. Шта више, питање је да ли је, уопште могуће дефинисати истраживања која немају утицај на истраживање и искоришћавање поменутих богатстава. Свако истраживање морске средине, као јединственог објекта како фундаменталних тако и примењених истраживања, има извесно значење по истраживање и искоришћавање природних богатстава већ на основу тешко обориве премисе о органском јединству природе. Ствар је вредносне оцене када тај утицај на „истраживање и искоришћавање природних богатстава” постаје доминантан, што, у нормативној шеми члана 246. (5) Конвенције, овлашћује обалну државу да ускрати свој пристанак за обављање научног истраживања. Редактори Конвенције су спасоносно решење видели у квалификационом услову по коме конкретно истраживање треба да врши „непосредан утицај” на истраживање и искоришћавање природних богатстава. Тешко је веровати да овако формулисан квалификациони услов може разрешити основну контроверзу. Не само због тога што је он сам по себи вредносне природе, него и зато што отвара друга питања на која задовољавајући одговор није лако дати.⁴⁰⁾

Друга врста сагласности односи се на „нормалне околности” у којима се даје пристанак на научно истраживање искључиве економске зоне и епиконтиненталног појаса. Ако такве околности постоје обалне државе дају сагласност на остварење пројекта а научно истраживање мора које друге државе или надлежне међународне организације предлажу да предузму у поменутим морским појасевима у складу са Конвенцијом из 1982. године, искључиво у мирољубиве сврхе и ради проширења научних сазнања о морској средини у интересу целокупног човечанства. У том циљу обалне државе су дужне да усвоје правила и поступке којима ће се обезбедити да њихова сагласност буде дата у разумном року и да не буде злонамерно ускраћена.⁴¹⁾

³⁹ v. T. Treves, *La ricerca scientifica nell'evoluzione del diritto del mare*, 1978, pp. 68 *et passim*.

⁴⁰ Прво питање које следи је да ли је довољан сваки, дакле, и незнатни утицај непосредни утицај, или тај утицај мора бити „значајан” — тако, рецимо, А. Н. А. Soons, *op. cit.*, p. 171 — гомилају се, дакле, питања на која је немогуће дати другачији до субјективно интонирани одговор. Уосталом, питање је да ли изрази као што су „непосредан утицај”, „посредан утицај” имају неки општи смисао ван оквира датог, прецизно утврђеног момента. Јер какав ће бити утицај научног сазнања — да ли „непосредан” или „посредан”, ствар је не само развоја науке већ и људских потреба.

⁴¹ Компромисни карактер основног решења се, између осталог, одразио и на стилизацију члана 246 (3) која обилује сувишним изразима, изразима који могу имати само нека декларативна решења. Каже се, рецимо, да се поморско научно истраживање има вршити искључиво у мирољубиве сврхе а претходна реченица предвиђа да се то истраживање врши у „складу са овом Конвенцијом”, дакле, и у складу са општим начелом садржаним у члану 240. (а). Затим, формулација по којој се у конкретном случају ради о поморском научно истраживању које треба да „повећа научно сазнање о морској око-

Очигледно је да став 3. члана 246. у коме је реч о давању сагласности у „нормалним околностима” има знатне сличности са ставом 8. члана 5. Конвенције о епиконтиненталном појасу из 1958. године. Такав закључак сугеришу употребљени изрази. У Конвенцији из 1958. године, наводи се да обална држава „нормално” неће одбити сагласност на захтев који подносе „квалификована установа”. У Конвенцији из 1982. године, уместо израза „нормално” употребљена је синтагма „нормалне околности”, а уместо „квалификована установа” — „надлежна међународна организација”. Сврха научног истраживања искључиве економске зоне и епиконтиненталног појаса иста је, пак, као и у случају када се ради о научном истраживању Зоне: у сва три морска појаса истраживања се морају вршити „искључиво у мирољубиве сврхе”, и у „интересу целог човечанства”. Ако су два последња израза идентична и у једном и у другом делу Конвенције⁴²⁾ закључујемо да им је и суштина подударна, тако да упућујемо на излагање о значењу ових појмова која смо раније елаборирали.⁴³⁾ Израз „нормалне околности”⁴⁴⁾ нешто је јаснији од речи „нормално”, но не у толикој мери да не изазове нове расправе као и појам употребљен у Конвенцији из 1958. године.⁴⁵⁾ Једнак се закључак односи и на синтагму „надлежне међународне организације” у поређењу са „квалификованим установама”.

Но, ако постоје сличности у суштини између става 8. члана 5. Конвенције о епиконтиненталном појасу и става 3. члана 246. Конвенције из 1982. године, оне не потиру разлике. Основна разлика између правног статуса научног истраживања мора у епиконтиненталном појасу на основу Конвенције из 1958. године, и оне из 1982. године, је та што је на основу прве обална држава има суверено право, док је одговарајуће овлашћење у Конвенцији из 1982. године, формулисано као „јурисдикција”.⁴⁶⁾ Поред овога, разлика постоји и

лини за добробит човечанства” је чист вербализам јер је такав учинак научног сазнања елементат самог појма, тако да су и сами редактори били скептични у односу на појам „поморског научног истраживања” који је дат у Конвенцији.

⁴²⁾ Упореди изразе употребљене у ставу (1) члана 246. Конвенције.

⁴³⁾ в. М. Крећа, *Право мора — Научно истраживање мора и пренос поморске технологије*, 1999 стр. 95-99.

⁴⁴⁾ У ставу 4. члана 246. наведено је изричито да су околности нормалне и ако не постоје дипломатски односи између обалне државе и државе која предлаже вршење научног истраживања. Уопште узев, у прихватању израза „нормалне околности” преовладало је уверење да овај, за разлику од израза „нормално” који упућује на узорак понашања обалне државе пре него на постојање ненормалних међународних околности, захтева од обалне државе да примени објективни критеријум да би утврдила да су околности ненормалне — В. Охман, *op. cit.*, pp. 76-77.

⁴⁵⁾ У том смислу и Т. Treves, *Principe de consuetudine et nouveau regime juridique de la recherche scientifique marine*, in *Le nouveau droit international de la mer*, 1983, pp. 274-275.

⁴⁶⁾ Упореди став 1, члана 2. Конвенције о епиконтиненталном појасу и став 1. члана 246. Конвенције из 1982. године. Дорцу долази до закључка да је правни режим научног истраживања у епиконтиненталном појасу након расправа на III конференцији о праву мора мање либералан од онога из 1958. године. — R. J. Dupuy, *L'Océan portage*, 1979, p. 240.

у погледу субјекта који могу поднети захтев обалној држави за одобрење пројекта. У Конвенцији из 1958. године, захтев могу поднети „квалификоване установе”, што, логички тумачено, подразумева факултете, универзитете, научно-истраживачке институте, приватне компаније и слично. У Конвенцији из 1982. године, та се могућност признаје државама док се уместо „квалификована установа” ово право признаје само „надлежним међународним организацијама” са свим последицама које произилазе из појма „међународне организације”. Поред проширења дејства *ratione personae*, домашај Конвенције је *ratione materiae*. За разлику од става 8. члана 5. Конвенције из 1958. године у којој се делатности у епиконтиненталном појасу своди искључиво на „истраживање чисто научне природе о физичким и биолошким особеностима епиконтиненталног појаса” у ставу 3. члана 246. истраживања се омеђују самом својом сврхом: искључиво у мирне сврхе и у интересу целог човечанства. Најзад, право обалне државе да учествује у научном истраживању епиконтиненталног појаса или да буде представљена приликом вршења истраживања, признато у ставу 8. члана 5. више не постоји, као ни обавеза који врше истраживање да објаве резултате истраживања. Већа слобода истраживања дошла је до изражаја у Конвенцији из 1983. и кроз обавезу државе да сагласност даје у разумном року, те да пројекат не одбацује злонамерно. Наравно, да се све што је у вези са Конвенцијом из 1982. године, не односи само на епиконтинентални појас него *per analogiam* и на искључиву економску зону.

Како треба тумачити формулацију по којој сагласност обалне државе треба да буде дата у „разумним роковима” и да не буде „неоправдано одбијена”.

Конкретно тумачење израза „разуман рок” подразумева постојање одговарајућих стандарда који на жалост, у међународном праву не постоје. Отуда настаје деликатан проблем тумачења чији се субјективни налаз може умањити упућивањем на решења унутрашњих правних поредака у погледу рокова у којима истраживачке пројекте треба поднети на разматрање обалној држави у складу са чланом 5. (8) Конвенције о епиконтиненталном појасу.

У САД тај рок износи 2-3 месеца, Мексику 90-100 дана, Венецуели 75 дана, Норвешкој 30 дана, али већина земаља утврђује рок од најмање 60 дана.⁴⁷) Ако се, дакле, у том року пројекти морају поднети на разматрање, то у исто време значи да у једнаком року држава може да да сагласност и на основу члана 246. (3) Конвенције из 1982. године. Уколико прописи обалне државе не садрже такве рокове могли би се узети просечан рок од 4 месеца од дана достављања свих докумената на основу којих се одлучује о давању дозвола за извођење научних истраживања у искључивој економској зони и епиконтиненталном појасу. Израз „у разумним роковима” због тога треба тумачити у вези са чланом 252. Конвенције из 1982. године, на основу кога држава и надлежне међународне организације могу

⁴⁷ За ове податке, в. А. Н. А. Soons, *op. cit.*, р. 430.

да отпочну са научним истраживањем мора у епиконтиненталном појасу након истека шест месеци од дана када су обавештења о томе достављена обалној држави а ова у року од 4 месеца, рачунајући од дана пријема саопштења, није одговорила.

Израз „неоправдано” тешко је прецизно протумачити, као уосталом и сваки појам у који су уграђени субјективни елементи. Да ли је неко одбијање пројекта неоправдано по правилу би требало утврђивати *ad casum*, у складу са околностима конкретног случаја. При томе се морају имати у виду положај државе која даје дозволу, однос према држави или надлежној међународној организацији која дозволу тражи и многи други елементи. Но, на основу става 3. чл. 246. друге државе се не могу упуштати у то да ли је давање дозволе неоправдано одбијено. Оне се могу само задржати на чињеници да ли је обална држава усвојила прописе и утврдила поступак којим се спречава могућност неоправданог одбијања дозволе и одуговлачење са давањем сагласности. Ако је та обавеза испуњена, онда је захтев из става 3. члана 246. испуњен.

Треба, такође, нагласити да научно истраживање мора било да је реч о првој или другој врсти сагласности, не сме да неоправдано омета активности које обална држава предузима у оквиру својих суверених права и јурисдикције предвиђених у Конвенцији из 1982. године. (члан 246 (8) Конвенције). Налазимо да је унутрашњи смицао ове одредбе у духу да уставни приоритет активности обалне државе која предузима у вршењу својих суверених права и јурисдикција предвиђених Конвенцијом над поморским научним истраживањем трећих држава. Такво тумачење изражава посебно дух читаве конструкције искључиве економске зоне. јер научно истраживање мора од стране трећих држава представља једно ограничење суверених права и јурисдикција које међународно право у том појасу признаје обалној држави. Аналоган резон би се могао применити и на епиконтинентални појас.

Синтагма „неоправдано омета” иста је као и она употребљена у ставу 1. чл. 5. Конвенције о епиконтиненталном појасу само што је у ставу 8. чл. 246. Конвенције из 1982. године, у питању није, пре свега, однос обалне државе према слободама отвореног мора него обавезе државе и надлежне међународне организације према истраживањима које обална држава врши. Израз „неоправдано”, такође, мора бити тумачен у светлости конкретних околности сваког случаја. Уопштено говорећи, под њим би се могло подразумевати ометање без било какве или без стварне потребе и разлога, ради шиканирања, да би се раније добили резултати истраживања и слични разлози.

Трећа врста сагласности односи се на *tacitus consensus*. У Конвенцији из 1982. године, установљено је правило по коме се сматра да је сагласност прећутно дата уколико држава или надлежна међународна организација достави обалној држави сва потребна обавештења у складу са чланом 248. Конвенције, а ова у року од 4 месеца не упозна државу или организацију које желе да врше научно истраживање са неком од следећих чињеница:

- а) да ускраћује пристанак на основу одредаба члана 246; или
- б) да подаци које је дала држава или надлежна међународна организација о карактеру и циљевима пројекта нису у складу са очевидним чињеницама; или
- ц) да тражи допунска обавештења у вези са условима и обавештењима датим на основу чланова 248. и 249; или
- д) да постоје неизвршене обавезе из претходног пројекта научног истраживања мора које је изводила та држава или међународна организација, а тичу се обавеза установљених чланом 249. (чл. 252. Конвенције).

Из формулације става (а) члана 252. по којој се као релевантна чињеница дефинише „ускраћивање пристанка на основу одредаба члана 246. произилази закључак да одредбе о прећутном пристанку има широк домашај јер се односи како на случајеве у којима је давање сагласности држави или међународној организацији ствар дискреционе оцене обалне државе тако и на случајеве када обална држава даје свој пристанак у „нормалним приликама”. Она је, дакле, нека врста резервног, омнибус правила донетог у интересу оних који су заговарали слободу научног истраживања у искључивој економској зони и епиконтиненталном појасу, како би се обална држава натерала да брзо и ефикасно остварује своја права из ставова 3. и 5. члана 246. Конвенције. Дејства тог правила су делимично казнене природе, јер се због доцње обалној држави ускраћује могућност да врши своја права из поменутих ставова.

Због тога, мора бити практикована са разумним опрезом, јер његова буквална примена може штетити обема странама — обалној држави и држави и међународној организацији која се упушта у научна истраживања. Пристанак обалне државе, наиме, не треба гледати само са формалне стране, као чињеницу за коју можемо препоставити да постоји, већ и као израз стварног односа, обостране воље да се успостави узајамно прихватљив однос у смислу одредаба Конвенције. То подразумева обавезу државе или међународне организације које су обалној држави доставиле обавештење у складу са чланом 248. да, не само у смислу члана 250. одговарајућа обавештења шаљу службеним, дипломатским каналима, већ и обавезу, која произилази из општег правила о савесности, да предвзимају и допунске мере које би обалној држави скренуле пажњу поступци у складу са овлашћењима из ставова 3. и 5. члана 246. Конвенције. Према томе, рок од 6 месеци од дана када су обалној држави достављена релевантна обавештења ваља тумачити еластичко, као минимални рок, како се обална држава не би провоцирала да, након што држава или међународна организација приступи научно истраживању мора, широко тумачи своје овлашћење да захтева прекид или обвставу започетог истраживања на основу одговарајућих одредаба Конвенције.

Постоји, коначно, и једна особена врста сагласности везана за чланство обалне државе у међународној организацији или за уговорни аранжман са том организацијом, која у себи садржи елементе прећутне сагласности са елементима изричите сагласности дате уна-

пред, тако да је можемо квалификовати као сагласност *sui generis*. Таква сагласност предвиђена је чланом 247. Конвенције: „Сматра се да је обална држава која је чланица међународне организације или има билатерални уговор са таквом организацијом, а у чијој искључивој економској или на чијем епиконтиненталном појасу та организација хоће извести пројекат научног истраживања мора, непосредно или под њеним окриљем, одобрила извођење пројекта у складу са договореним појединостима, ако је та држава одобрила пројекат у појединостима у време када је донета одлука организације о предузимању пројекта, или ако жели у њему суделовати, а није изразила никакву примедбу током четири месеца откако је у пројекту организација обавестила обалну државу.”

Prima facie, ради се о прећутној сагласности, али такву квалификацију квари околност, да је обална држава фактички већ изразила свој изричит пристанак. Наиме, два су основна услова за примену члана 247:

- а) да је обална држава у чијој искључивој економској зони или епиконтиненталном појасу међународна организација жели извести пројекат научног истраживања мора — чланица те организације или са њом има закључен билатералан споразум. Члан 247. говори једноставно о „међународној организацији” али овај израз ваља схватити у смислу „надлежна међународна организација” будући да су оне, а не било које организације, титулари права научног истраживања мора у смислу члана 238. Конвенције. Израз „билатерални уговор”, такође није прецизан, јер искључује мултилатералне уговоре чије је закључење у овој материји од посебног интереса.⁴⁸) Отуда, израз „билатерални уговор” треба тумачити у смислу да подразумева две уговорне стране надлежну међународну организацију на једној и обалну државу или више њих, на другој страни;
- б) само чланство у надлежној међународној организацији или закључени споразум са том организацијом, *per se*, нису довољан услов за примену члана 247.

Када је реч о чланству у надлежној међународној организацији потребно је да је обална држава „одобрила пројекат у појединостима” (*approved the detailed project*) у време када је донета одлука организације о предузимању пројекта или жели у њему суделовати”. Наведена формулација садржи два, алтернативно постављена услова: први је да је одобрила пројекат у време када је донета одлука организације о предузимању пројекта, да је одобрила коначан пројекат, а други: „ако жели у њему суделовати”. Сама жеља за суделовањем у пројекту није довољна, већ се подразумева да је та жеља изражена након што је обална држава упозната са коначним пројектом у појединостима.

Формулација „има билатерални уговор са таквом организацијом” подразумева да је обална држава закључила са надлежном ме-

⁴⁸ В. Охман, *op. cit.*, p. 78.

Ћународном организацијом уговор о научном истраживању искључиве економске зоне и епиконтиненталног појаса (или и других појасева под својом јурисдикцијом) који и у формалном и у материјалном смислу покрива коначно усвојени пројекат о научном истраживању.

Поред ова два услова материјалне природе, примена члана 247. подразумева и формални услов да обална држава није изразила никакву примедбу у року од четири месеца од момента када је примила обавештење међународне организације о намери да се приступи извођењу коначно усвојеног пројекта.

Научно истраживање искључиве економске зоне и епиконтиненталног појаса се у смислу члана 247. обавља од стране надлежне међународне организације или, што ће вероватно бити чест случај, „под њеним окриљем”.

Поред различитих врста сагласности, које подробно уређује, Конвенција регулише и поступак за подношење пројекта о научном истраживању мора као и санкције за случај непоштовања услова везаних за пројекат или извођење радова.

Поступак научног истраживања мора започиње тако што државе и надлежне међународне организације које желе да врше поменуто истраживања упућују обалној држави најмање шест месеци пре дана предвиђеног за отпочињање радова документацију о природи и циљевима пројекта, методу и средствима које ће бити коришћене (име, тонажа, тип и категорија бродова, опис научног материјала); тачно утврђене географске зоне у којима ће се пројекат изводити; датум првог поласка бродова као и њиховог одласка; одношење научног материјала; име институције која руководи научним истраживањем, као и име директора те институције и руководиоца пројекта; обим у коме се сматра да обална држава може да учествује у пројекту, или бар, да у њему буде представљена.

С обзиром да је реч о морским појасевима у којима обалне државе имају јурисдикцију и које су од велике важности за њихов економски развој, али и безбедност, у Конвенцији налазимо и друге услове које државе и међународне организације морају да испуњавају уколико желе да врше научно истраживање мора. Најпре када је реч о учешћу обалне државе у пројекту о научном истраживању мора, обалној држави се мора обезбедити поменуто учешће, наравно ако она то жели, или да њени представници буду присутни, када је то могуће, на бродовима или другим пловилима за истраживање или на инсталацијама које служе у исте сврхе. Том приликом надокнада се не плаћа истраживачима обалне државе, али ни обална држава није обавезна да учествује у трошковима пројекта. Као што се види, у Конвенцији је алтернативно наведено право обалне државе да учествује у пројекту или да њени представници буду присутни на бродовима и другим пловилима. Право избора треба у сваком случају препустити обалној држави, а и право је те државе да учествује и на један и на други начин у истраживањима.

Такође, право је обалне државе да добије прелиминарни извештај што је пре могуће као и резултате коначних закључака након окончања истраживања. Поред тога, обалној држави мора бити омо-

гућен приступ свим пробама и подацима добијеним у оквиру пројекта, као и да јој буду достављени подаци који могу бити умножени и . . . узорци који се могу раздвајати без штете по њихову научну вредност.

Поред тога, обалној држави морају бити достављене и оцене ових података, циља и резултата истраживања, а од значаја је и обавеза извођача истраживања да пружи помоћ обалној држави када ова жели да сама процењује те резултате или да их тумачи.

Са резултатима научног истраживања мора у искључивој економској зони и епиконтиненталном појасу јавност мора бити упозната. У Конвенцији је, због тога, предвиђена обавеза извођача истраживања да што је могуће пре резултате истраживања учини доступним на међународном плану путем погодних националних или међународних начина.

Уколико постоји потреба за већом изменом пројекта истраживања обална држава о томе мора бити одмах обавештена, а након окончања истраживања инсталације и материјал који су служили у ту сврху имају бити однети.

Сва саопштења у вези са пројектом научног истраживања мора чине се одговарајућим службеним путевима,⁴⁹⁾ а пошто су природа и импликација радова у оквиру научног истраживања мора врло различите, у Конвенцији је предвиђена обавеза држава да раде на унапређење општих критерија и руководних начела погодних да им помогну у утврђивању природе и импликација поменутих радова.⁵⁰⁾

Последице непоштовања услова везаних за пројекат о научно истраживању мора и извођење радова су двојачке: обална држава може тражити обустављање радова и њихово окончање.

Обустављање радова се може извршити у два случаја:

- 1) ако се радови не изводе у складу са достављеним обавештењима из члана 248. Конвенције на основу којих је обална држава дала сагласност за вршење истраживања; и, ако се држава или међународна организација која радове изводи не придржавају одредаба члана 249. Конвенције у вези са правом обалне државе поводом пројекта о научно истраживању мора.

За окончање радова, такође, потребно је да се испуне два услова:

1. Извођач радова не поштује члан 248. Конвенције тако да знатно мења пројекат или истраживачке радове; и,

2. извођачу радова је указано на непоштовање услова због којих је могуће обуставити радове, а он у разумном року те пропусти не није исправио.

Након што приме обавештење о обустављању или окончању радова државе или међународне организације дужне су да обуставе радове поменутих у обавештењу.

⁴⁹ Члан 250. Конвенције.

⁵⁰ Члан 251. Конвенције.

Dr MILENKO KREĆA
professeur titulaire de la Faculté de Droit de Belgrade

RECHERCHES SCIENTIFIQUES DE LA MER DANS LA ZONE EPICONTINENTALE

Dans son article le professeur Kreća fait l'analyse du régime juridique de la recherche scientifique de la mer dans la zone épicontinentale et dans la zone exclusivement économique. D'abord il rend compte de la réglementation de la Convention de Genève sur la zone épicontinentale de 1958 pour laquelle l'auteur trouve d'être, dans la cause concrète, indéfinie et controversable. Il indique particulièrement le désaccord avec l'article 2 et l'article 5/8 de la Convention car la disposition ultérieure annule les prémices sur lesquelles repose l'article 2 de la Convention. Outre cela, l'auteur indique les formules employées dans les alinéas 1 et 8 de l'article 5 de la Convention qui provoquent des indécisions. Puis il fait l'analyse du droit international coutumier de la recherche scientifique de la zone épicontinentale, pour se concentrer enfin sur l'analyse des conditions pour la recherche scientifique de la mer dans la zone épicontinentale et dans la zone exclusivement économique à la base de la Convention de 1982.

Dans la Convention de 1982 n'est pas soulignée une différence évidente entre le régime juridique dans la zone exclusivement économique et celui qui est valable dans la zone épicontinentale. Ces deux régimes sont entrelacés comme d'ailleurs avait accentué la Cour permanente de justice internationale dans le litige entre la Malte et la Libye. La base de la recherche scientifique de la mer dans la zone exclusivement économique fait l'article 246 de la Convention à la base duquel les Etats riverains ont la juridiction concernant la recherche scientifique de ces deux zones, ainsi que dans la réalisation de cette juridiction ils ont droit d'arranger, d'approuver et d'affectuer la recherche de la mer.

L'auteur constate l'existence de trois catégories d'approbation dans la recherche de la mer dans ces zones (la première catégorie est de la nature de discrétion et elle est basée sur l'article 246/5 de la Convention; l'autre est celle qui se rapporte aux conditions nommées „normales" (article 246/3) de la Convention; et la troisième et l'approbation tacite à la base de l'article 248 de la Convention.

Outre l'analyse détaillée de ces trois formes, l'auteur rend compte des règles qui se rapportent à la recherche elle-même.

